

1. Nova situacija

Ovo je razdoblje vrlo kratko ali ga je teško pripojiti bilo ranijem (austrijskom) bilo kasnijem (socijalističkom) vremenu. Stoga ga valja zasebno obraditi.

Vjekovna težnja narodâ našeg tla bila je da se nađu u državi kojom će sami upravljati. Činilo se da se to napokon ostvarilo koncem g. 1918. kad je proglašena kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. U prvim godinama te države ljudi su ispunjeni velikom nadom da će u njoj moći slobodno razvijati svoje narodno biće i na materijalnom (ekonomskom) i na duhovnom području. Nažalost, te se nade nisu ni izdaleka ispunile pa se tako, dijelom i zbog toga a ne samo zbog izvanjskog napada, ta država nakon 22 godine i 4 mjeseca raspala.

Položaj Katoličke crkve, i napose - položaj njezine hijerarhije i franjevaca, znatno se sada razlikovao od položaja u ranijoj državi. U Austro-Ugarskoj, katolička konfesija bila je u nadmoćnoj većini pa je vlada, ako je bila i liberalna i bezbožna, iz političkih razloga morala postupati prema njoj vrlo obzirno; ona joj je stvarno i davala ekonomsku pomoć i štitila hijerarhiju a za uzvrat očekivala barem lojalnost. U novoj državi katolici nisu bili većina pa je u njoj Pravoslavna crkva bila najpovlaštenija i uživala, osobito s početka, znatne povlastice; u državnom proračunu za nju je g. 1922. bio predviđen deset puta veći iznos negoli za Katoličku crkvu. Ipak su i franjevci uživali sada povoljniji položaj kod vlasti i bili izjednačeni s ostalim klerom; oni su imali za sebe kod drugih vjera veće simpatije nego svjetovni svećenici.

Ali, početak nove države dočekala je Franjevačka provincija, kao uostalom i sav narod, u teškom položaju. U mutnim godinama prevrata ona je izgubila znatan broj svojih sjemeništara (dvadeset njih iz samo viših razreda) a tako isto i mnogo bogoslova. Samostani i župe morali su se boriti s velikim materijalnim teškoćama a Provincija kao cjelina stenjala je pod velikim dugom, koji je od 1918. do 1928. dosegao golemu svotu od 4,000.000.- dinara: Na taj dug trebalo je plaćati veliku svotu kamata - toliku da je ona gutala blizu polovicu onog novca koji je Provincija dobivala od države za svoje škole! - I brojčano stanje sad je vrlo nisko, osjetno manje nego ranije: svega 160 svećenika.

2. Odnos prema Vrhbosanskom ordinarijatu

U ovom razdoblju glavnu riječ u crkvenim poslovima u Bosni ima novi nadbiskup Dr. Ivan Evandelist Šarić (1871-1960). On upravlja Vrhbosanskom nadbiskupijom nakon Stadlerove smrti (koncem 1918) do 1945.

Iako su se prilike stubokom promijenile, novi nadbiskup nastavlja ići - s obzirom na bosanske franjevce - istim putem kojim i njegov predšasnik. Bio je od djetinjstva odgajan u Stadlerovim zavodima i s njim od prvih godina svoga svećeništva surađivao pa je tako preuzeo i njegove stavove. I on nastoji potisnuti franjevce iz javnoga života i oduzeti im župe. U tu svrhu on šalje u Rim naveliko zasnovane tužbe protiv njih i molbe da se njemu predaju sve njihove župe ili barem one koje nisu neposredno vezane uz samostane. Od tih molbi i žalbi osobito se ističe ona iz g. 1931. Budući da u tom nije imao uspjeha, on nastoji dijeljenjem franjevačkih župa umanjiti teritorij njihove pastve.

Dijeljenje župa naravna je potreba i nitko ne bi smio imati ništa protiv njega ako se ono provodi zato da se pomogne vjernicima te ako se podjela vrši prema propisima i pravedno. To se, nažalost, o nekim Šarićevim diobama ne može reći. Ako usporedimo broj franjevačkih župa (njih 45) s brojem svjetovnih župa (njih 43), vidimo da su ta dva broja, na početku ovog razdoblja g. 1919. bila podjednaka. Ali kad pogledamo na broj župa koje je ovaj nadbiskup tijekom svoje uprave osnovao (njih 16), onda ostajemo začuđeni nerazmjernom u postupku: od franjevačkih župa osnovano je trinaest, a od svjetovnih samo tri nove župe. A sve novoosnovane župe povjerene su na upravljanje svjetovnom svećenstvu. Kod nekih od tih župa nije bilo crkvenopravnog razloga za diobu a neke su diobe izazvale uporno, dugogodišnje, protivljenje vjernika, teške sablazni i veliku štetu po vjeru. To osobito treba reći za novoosnovane župe u Poljacima (u bosanskoj Posavini), u Bistrici (koja je otkinuta od Gornjeg Vakufa), za Cer (u blizini Dervente) i za Gornju Zenicu. Pri tome je nadbiskup kaznio, iako su bili nedužni, znatan broj franjevaca uskraćivanjem dozvole ispovijedanja i mogućnosti vršenja neke dušobrižničke službe i oduzimanjem (u slučaju Gornje Zenice) zemljišta gučogorskog samostana. S time se, izgleda, mora povezati i to što nije htio dati dozvolu za uspostavljanje već sagrađenog samostana u Zenici, koju je ranije bio obećao.

Bilješka "Vrhbosne" o dolasku vrhovnog poglavara Franjevačkog reda fra Leonarda Marije Bcllo u Bosnu g. 1935.

Među ostalim piše: «Kod objeda držao je prekrasan govor na latinskom jeziku preuzvišeni gosp. Nadbiskup. U ime svoje i u ime Crkve Vrhbosanske pozdravlja vrhovnog starješinu Reda Manje Braće; onoga reda čiji sinovi rade među hrvatskim katoličkim narodom u ovim krajevima, osobito u našoj Bosni, već 7 stoljeća. Nos in labores eorum introivimus (= Mi smo preuzeli plod njihovih napora) - kaže preuzvišeni gospodin Nadbiskup

U svom odgovoru rekao je o. general "Sinite fratres laborare (= Pustite braću da rade!")

Vrhbosna, 49/1935, str. 239.

Jednako teško doima se nadbiskupov samovoljni postupak prema pojedinim franjevcima-svećenicima u drugim okolnostima. On se dao zavesti čuvstvom da, bez pravnog razloga, nastupi s teškim crkvenim kaznama prema franjevcima koji su mu se zamjerali izvan crkvene službe i koji su zbog toga godinama stradali (fra Augustin Čičić, fra Leonard Čuturić, fra Peregrin Brković i dr.). Dosta toga treba pripisati i osebnom temperamentu ovoga crkvenog dostojanstvenika, iako je ipak osnovni razlog njegov stav prema Bosanskoj provinciji.

Slično kao Stadler g. 1910., i nadbiskup Šarić je pokušavao g. 1921-22., 1932. i 1942. da od državnih vlasti dobije veću pomoć za svoje ustanove i svoje osoblje time što bi se ona smanjila franjevcima; tvrdio je da oni na nju, kao redovnici, nemaju pravo i da mogu i bez nje proći. Iako su ta nastojanja ostala bez uspjeha, ona pokazuju kakvi su bili stavovi i nazori ovog prelata i s čime su se bosanski franjevci u ovo vrijeme morali boriti.

3. Školstvo Bosne Srebrene

Velika briga Bosanske provincije bila je i u ovo vrijeme njezino školstvo.

a) Zbog toga što je neposredno iza rata znatan broj sjemeništaraca iz viših razreda gimnazije napustio svoje zvanje, ti su razredi ostali gotovo prazni. Stoga ali i zbog pastoralnih potreba odlučila je tada uprava Provincije da sjemeništarci idu u novicijat nakon završenog VI. razreda a nakon njega odmah u bogosloviju; iza kako je završe, mogu - ako hoće - polagati VII. i VIII. razred i maturu. Profesori Gimnazije i Bogoslovije bili su zbog toga ogorčeni pa je taj zaključak, tri godine kasnije, bio dokinut i opet zavedeno školovanje od osam razreda.

Golemu novost, vrijednu udivljenja, predstavlja pothvat g. 1928. da se uz Franjevačku gimnaziju otvori i Franjevački konvikt, u kojem će boraviti vanjski đaci katoličke vjere; u njemu bi oni, uz

školsko obrazovanje, dobivali i katolički odgoj. Zgrada konvikta stajala je vrlo mnogo novca (2, 735.000 din.), pa su se franjevci morali zbog toga ponovo zadužiti.

Otvaranjem i radom konvikta došlo je u Franjevačku gimnaziju mnogo učenika koji su ranije pohađali realne gimnazije ili koji nisu htjeli odabrati klasični smjer. Zbog toga je bilo potrebno da dosadašnja visoka, isključivo klasična, gimnazija otvori i realno-gimnazijske odjele. I broj učenika sada je mnogo porastao tako da je neposredno pred II. svjetski rat (1939-1940) iznosio 500 (točnije 536) đaka; od toga je kandidata za svećenike bilo 156, konviktoraca 167, a vanjskih đaka raznih vjera 213. Tako je u ovom međuratnom razdoblju Franjevačka gimnazija doživjela najviši uspon s obzirom na broj odjela i učenika, koji su dolazili s gotovo cijelog jugoslavenskog područja.

Toliko povećanje odjela (16) prisililo je opravu Gimnazije da namjesti i plaća i civilne nastavnike za neke predmete. Ipak su većinu nastavničkog zbora predstavljali franjevci a posebno su jedino oni bili odgojitelji u sjemeništu, klerikatu i konviktu te vanjskim đacima.

Tijekom II. svjetskog rata zaposjele su gimnazijsku zgradu a još više konvikt razne vojne jedinice. Zbog toga ali i zbog drugih vanjskih okolnosti i neprilika, broj učenika je opao; godine 1944/45. bilo je upisano 440 učenika. Boravak vojnih jedinica u konviktu bio je povod da je zgrada bila jednom bombardirana iz zraka.

Liberalni političari stare Jugoslavije pokušali su dokinuti sve vjerske škole pa tako i ovu 1929/1930. To je zagrebački nadbiskup Antun Bauer uspio spriječiti svojim zauzimanjem kod kralja Aleksandra.

b) Školovanje studenata bogoslovije u ovom razdoblju obavljalo se u Franjevačkoj bogosloviji, koja je imala svoje sjedište u samostanu sv. Ante u Sarajevu. Ipak su, malo vremena poslije I. svjetskog rata, neki bogoslovi bili poslani na studij i u inozemstvo: u Njemačku, Francusku, Švicarsku i Englesku; tako je to bilo i pod konac ovoga razdoblja g. 1937-1939, kad su bili poslani u Njemačku, Švicarsku i Italiju. Činilo se to ne samo zbog znatne oskudice prostora u samostanu sv. Ante, nego i radi proširenja duhovnog horizonta mladih ljudi.

Upravo velika oskudica prostora i jest bila razlog da se Provincija napokon odlučila sagraditi podesnu, dovoljno prostranu zgradu za svoje bogoslove u Sarajevu, u naselju Kovačići, na

mjestu gdje je nekoć bilo igralište momčadi Sašk-a. Samo zemljište stajalo je znatno preko milijun dinara! Izgradnja je trajala dosta dugo ali su se bogoslovi uselili u nju g. 1942. Kako je bila vrlo velika, ona je jedno vrijeme primala i neke studente drugih franjevačkih provincija. U šk. godini 1944/45 . u njoj je radio Teološki fakultet hrvatskih franjevaca ali samo tokom te zadnje ratne godine.

4. Dušobrižnički rad

Za ovo razdoblje - za njegovu prvu polovicu - s obzirom na duhovno vođenje vjernika najznačajnija je pojava društava za mladež, u kojima se pružao duhovni i tjelesni odgoj. Takav je bio Hrvatski katolički orao (muški i ženski ogranak). Njegovali su vjersku i narodnu svijest, atletiku a napose gimnastiku; uspješno su nastupali na sletovima s atletskim, pjevačkim i sviračkim točkama. Redovno su imali sastanke, gdje su primali vjerske i moralne pobude, pa se tako mladež odgajala u zdravom duhu i razvijala u tjelesno zdrave i sposobne ljude. Ova organizacija, vođena iz Zagreba, nije bila isključiva, pa se nalazila i na franjevačkim i na svjetovnim župama. Nažalost, njezin bujni procvat bio je zaustavljen g. 1929. kad je kralj Aleksandar dokinuo sva društva zasnovana na nacionalnoj osnovi, pa je tada bilo dokinuto čak i dobrotvorno društvo "Napredak", ustanovljeno još u vrijeme Austrije. To je bio težak udarac. Od njega su se članovi "Hrvatskog katoličkog orla" kušali nekako oporaviti postajući vjersko društvo "Križari"; bez kulturnog i tjelovježbenog programa. Na franjevačkim župama tada se uz njih osniva i "Omladina sv. Ante". Ipak, ni jedna ni druga organizacija nije više tako magnetski privlačila mladež kao ranije "Orao". Od ranijih tjelovježbenih organizacija ostao je jedino "Jugoslavenski soko"; u njega katolički mladići nisu rado pristupali, uz ostalo i zbog toga, što je bio nadahnut, kao i češki, protukatoličkim duhom već od svoga osnivača Miroslava Tyrša.

Ranija vrsta dušobrižničkog djelovanja preko čisto vjerskih društava i ustanova (npr. III. reda, Marijine kongregacije i dr.) nastavila se i u ovom razdoblju, ali sada nekako mlako pa ta društva nisu imala ranije udarnosti i nisu se mogla mjeriti s "orlovima".

5. Gradnje

Graditeljska djelatnost bosanskih franjevaca u ovo vrijeme nije bila tako velika kao do I. svjetskog rata. Ipak treba istaknuti da je koncem dvadesetih i tijekom tridesetih godina, unatoč svjetskoj novčanoj krizi i nezaposlenosti, bilo podignuto nekoliko znatnih zgrada. Osim već spomenutog Franjevačkog konvikta u Visokom (g. 1928) i Franjevačke teologije na Kovačićima (1942), koja je stajala daleko više od visočkog konvikta, franjevci su sagradili samostan u

Beogradu (oko 2,000.000 din.) s vrlo lijepom crkvom sv. Ante prema planu arh. Josipa Plečnika, zatim novi samostan na Petrićevcu kod Banje Luke, novi samostan na Plehanu, te novi dio samostana u Fojnici. Najvećim dijelom tada je bio izgrađen i samostan na Šćitu i bio obnovljen samostan u Jajcu. I nesuđeni samostan u Zenici bio je tada podignut a tako i neke župne crkve (npr. u Dubravama i Gornjem Vakufu) i zavjetna crkva Gospe Olovske. Ponekad je, nažalost, bilo promašaja u izboru arhitekta (npr. za Fojnicu i Sarajevo) i redovno se premalo pazilo na umjetničku kvalitetu opreme crkava; vrlo znatnu iznimku čini crkva sv. Ante u Beogradu. Ovdje, naravno, ne možemo zalaziti u detalje (nabavke orgulja, zvona i dr.).

6. Spisateljska djelatnost

Spisateljska djelatnost ovog razdoblja na književnom polju dosta je skromna. Za puk su franjevci i dalje izdavali "Glasnik sv. Ante" i "Kalendar sv. Ante". Obnovili su g. 1927. izlaženje franjevačke revije pod nazivom "Franjevački vijesnik", ali ona nije mogla osvojiti veći krug čitalaca. Od znanstvenih djela ovdje ćemo spomenuti samo Jelenićevu "Povijest crkve Hristove" u tri sveska; njegova rana smrt (1931) spriječila ga je da dovrši i ovo veliko djelo i neka druga (3. svezak "Kultura i bosanski franjevci" i II. dio "Bibliografije franjevaca Bosne Srebreničke". Treba spomenuti i dvije zapažene doktorske disertacije: fra Berislava Gavranovića "Uspostava redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini" i fra Rastislava Drljića "Fra Martin Nedić – prvi Ilir Bosne".

Fra Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Svjetlo riječi, Sarajevo 1990, str. 125-131.

Izvori i literatura

1. Gavran, I.: *Lucerna lucens?*, Visoko 1978.
2. /Čubelić, Aloysius/: *Conspectus historicus, topographicus et statisticus Provinciae Ordinis Fratrum minorum Bosnae Argentinae, anno 1935*, Beograd 1936.